

Izvorni znanstveni rad
UDK 314.148(497.5 Dubrovnik)»16/17»
Primljeno: 15.3.2011.

UTJECAJ DRUŠTVENOG STATUSA NA DEMOGRAFSKA KRETANJA: DUBROVAČKA VLASTELE I PROCES DEMOGRAFSKE TRANZICIJE

NENAD VEKARIĆ

SAŽETAK: Analiza prirodnog kretanja u vlasteoskom krugu pokazuje da je proces demografske tranzicije u elitnom dijelu dubrovačkog stanovništva započeo tranzicijom mortaliteta već u 17. stoljeću. U trećem desetljeću 18. stoljeća počela je završna faza procesa, tranzicija nataliteta, a sredinom 18. stoljeća proces je već bio završen. U prvoj polovici 18. stoljeća prosječna starost vlastele narasla je za više od 6 godina. Proces demografske tranzicije u toj je društvenoj skupini završio u vrijeme kada je u ostalim slojevima dubrovačke populacije tek započeo. Osim što slikovito pokazuje moć dubrovačkog plemstva, tijekom procesa demografske tranzicije u toj dubrovačkoj društvenoj skupini pruža i jasnu pozitivnu korelaciju između ekonomske moći (visokog standarda) i pozitivnih demografskih kretanja, otkriva da su uzroci procesa demografske tranzicije (napredak znanosti i medicine) bili na djelu barem jedno stoljeće ranije nego što se dosad mislilo. Brzina apsorpcije novih dostignuća u široj je populaciji bila spora: na razini cijele dubrovačke populacije kasnila je cijelo stoljeće u odnosu na elitni dio, a na razini šire, hrvatske populacije, kašnjenje procesa protegnulo se i na puna dva stoljeća.

Uvodne napomene

Demografska tranzicija označava promjene u natalitetu i mortalitetu koje nastaju kao posredna posljedica ukupnog društveno-gospodarskog i kulturnog razvoja na određenom području. Preko primarnog utjecaja brojnih

**Nenad Vekarić, znanstveni savjetnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.
Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik.
E-mail: nenad.vekarić@du.t-com.hr**

čimbenika na ekonomsko-socijalnu strukturu stanovništva demografski razvoj utječe na promjene koje se odvijaju u reprodukciji stanovništva.¹

Dosadašnja istraživanja procesa demografske tranzicije² u Hrvatskoj³ pokazala su da je, gledajući mikrolokalno,⁴ taj proces najranije započeo u

¹ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 109.

² O teoriji demografske tranzicije, vidi: Alica Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Mate d.o.o., 1999. Vidi i druge radove Alice Wertheimer-Baletić: »Demografska tranzicija kao svjetski proces.« *Ekonomika revija*, Ljubljana 3-4 (1982): 271-281; »Problemi determinacije posttranzicijske etape u razvoju stanovništva.« *Stanovništvo* 3-4/1-2 (1990-1991): 45-56; »Ekonomске odrednice procesa demografske tranzicije.« *Encyclopaedia moderna* 37 (1992): 106-113; »Posttranzicijska etapa u razvoju stanovništva (opća i metodološka razmatranja).« *Ekonomski pregled* 10-11-12 (1992): 643-656; »Etapa posttranzicije u razvitku stanovništva - teorijske pretpostavke i stvarni razvoj.« *Encyclopaedia moderna* 46 (1996): 3-12; »The World Demographic Transition with a Special Emphasis to Developing Countries.«, u: *Demographic Trends and Population Policies*, II. Dubrovnik: Inter-university Center for Postgraduate Studies, 1986: 1-30; »Demografska tranzicija u svijetu (povijesni i suvremeni aspekti).« *Rad HAZU* 476 (1998): 149-261.

³ O istraživanjima demografske tranzicije u Hrvatskoj, vidi: Jakov Gelo, »Usporedna slika demografskih promjena Hrvatske i odabranih zemalja od 1780. do 1980. godine.« *Stanovništvo* 3 (1982): 85-98; Jakov Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj 1780. do 1981. g.* Zagreb: Globus, 1987; Jakov Gelo, »Kretanje ukupnog stanovništva Hrvatske.«, u: Jakov Gelo, Anđelko Akrap i Ivan Čipin, *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH, 2005: 60; Igor Karaman, »Počeci tranzicije stanovništva u Hrvatskoj i njihova socioekonomska osnova (do 1918).« *Sociologija sela* 24/91-94 (1986): 63-78; Igor Karaman, »Tranzicija stanovništva u povijesnim tokovima modernizacije društva.« *Naše teme* 12 (1986): 2033-2062; Božena Vranješ-Šoljan, »Obilježja demografskog razvoja Hrvatske i Slavonije 1860.-1918.« *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 31 (1998): 41-53; *Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj* (ur. Nenad Vekarić i Božena Vranješ-Šoljan). Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i Sveučilište u Dubrovniku, 2009.

⁴ O mikrolokalnim istraživanjima demografske tranzicije u Hrvatskoj, vidi: Stjepan Krivošić, *Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sredine XIX. stoljeća*. Zagreb: JAZU, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske 19, 1981; Stjepan Krivošić, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća*. Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU, 1991; Ante Gabričević, »Prirodno kretanje stanovništva na području župe sv. Vida u Brdovcu između 1672. i 1981. godine.« *Starine JAZU* 59 (1984): 187-308; Ante Gabričević, *Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća*. Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin i Grad Varaždin, 2002. O stanovništvu Istre napisano je dosta kvalitetnih povijesnodemografskih studija (Miroslav i Slaven Bertoša, Mario Budicin Ivan Erceg, Egidio Ivetic i dr.), o stanovništvu Slavonije, uz radove Jasne Čapo-Žmegač, u novije vrijeme značajni su radovi Roberta Skenderovića, Hrvoja Čapa i Davorina Hrkača. Opširnije i s većim popisom literature o mikrolokalnim studijama stanovništva Hrvatske, vidi u: Vladimir Stipetić i Nenad Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 2004.

Dubrovniku,⁵ još za trajanja Dubrovačke Republike u drugoj polovici 18. stoljeća, cijelo stoljeće ranije nego u ostalim dijelovima Hrvatske.⁶ Ključni razlog te razlike ležao je u dostignutom višem stupnju društveno-ekonomskog razvoja koji je, zahvaljujući specifičnom položaju i političkim prilikama, kroz nekoliko stoljeća Dubrovačku Republiku svrstao u krug najrazvijenijih europskih zemalja, kako je to vrlo slikovito, analizirajući BDP po glavi stanovnika, pokazao Vladimir Stipetić.⁷ Međusobnu uvjetovanost političkih i društveno-ekonomskih prilika i procesa demografske tranzicije pokazalo je i otkriće da se padom Dubrovačke Republike i spajanjem Dubrovnika s ostalim hrvatskim regijama, po principu spojenih posuda, Dubrovnik izjednačio s drugim dijelovima Hrvatske (posebno Dalmacije), pa proces demografske tranzicije u Dubrovniku, koji je započeo 100 godina prije nego u Hrvatskoj, nije i završio 100 godina ranije, već istovremeno kad i u Hrvatskoj, šezdesetih godina 20. stoljeća. Dakle, centralna etapa demografske tranzicije trajala je u dubrovačkom kraju vrlo dugo, s traumatičnim posljedicama, najočitijima u stvorenom višku stanovništva i povećavanju intenziteta iseljavanja.⁸

Istraživanja su također pokazala da se proces demografske tranzicije na mikro-razini nije odvijao uniformno. Kapilarna disperzija procesa ovisila je o prihvaćanju rastućih higijensko-sanitarnih standarda i brzini prijenosa novih znanja (posebno iz medicine), kao i o brzini apsorpcije tih znanja na pojedinoj mikrolokaciji. "Brzina prijenosa ovisila je ponajviše o dostignutom standardu, gospodarskim činiteljima i zemljopisnom položaju, a brzina apsorpcije o stabilnosti i stupnju arhaičnosti tradicionalnih običaja. Stoga je na kapilarnoj razini razvoj tekao različito, s bogatstvom

⁵ O istraživanjima demografske tranzicije u Dubrovniku, vidi: Stjepan Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, 1990; Nenad Vekarić, *Stanovništvo poluotoka Pelješca*, I. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1992; Nenad Vekarić, »Demografski uzroci iseljavanja s dubrovačkog područja u Ameriku u 19. i početkom 20. stoljeća.« *Dubrovnik* 3/5 (1992): 97-102; Nenad Vekarić, »The Influence of Demographic Trends on Number of Undivided Family Households in Southern Croatia.« *The History of the Family* 1/4 (1996): 461-476; Nenad Vekarić, »Mijene dobnih struktura i procesi demografske tranzicije.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 35 (1997): 109-149; Nenad Vekarić, »Changes in Age Patterns in the Process of Demographic Transition (Dubrovnik Data).« *Dubrovnik Annals* 4 (2000): 143-187; Niko Kapetanić i Nenad Vekarić, *Stanovništvo Konavala, I*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1998.

⁶ N. Vekarić, »Mijene dobnih struktura i procesi demografske tranzicije.«: 109-149.

⁷ Vladimir Stipetić, »Stanovništvo i bruto domaći proizvod Hrvatske (1500-1913) u kontekstu najnovijeg rada Angusa Maddisona.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 41 (2003): 91-156.

⁸ N. Vekarić, »Demografski uzroci iseljavanja s dubrovačkog područja u Ameriku u 19. i početkom 20. stoljeća.«: 101.

pojavnih oblika, oviseći ponekad i o slučajnostima ili pojedincima (primjerice, mudrosti seoskog glavara da u selo dovede liječnika).⁹

U ovom radu pokušat će se utvrditi je li kapilarna disperzija procesa demografske tranzicije ovisila i o statusnom elementu, promatrajući prirodno kretanje u najelitnijem sloju dubrovačkog stanovništva - dubrovačkoj vlasteli. Istraživanje je obavljeno na temelju dubrovačkih matičnih knjiga, odnosno uz pomoć genealogija koje su, objedinjujući podatke iz drugih vrela, nadopunile moguće praznine temeljnoga vrela.

Natalitet dubrovačkog vlasteoskog kruga

Budući da su dubrovačke matične knjige izgorjele u požaru nadbiskupskog dvora koji je izbio u vrijeme potresa 1667. godine, o stopama nataliteta i mortaliteta dubrovačkog plemstva u stoljećima prije potresa može se govoriti samo na temelju dojma stečena genealoškom analizom.

Genealogije vlasteoskih rodova otkrivaju veliki broj djece u vlasteoskim brakovima, a jedna sačuvana genealogija, upisana u trgovačku knjigu Andrije Pozze,¹⁰ ukazuje na vrlo visok tempo poroda: osmero djece Andrije Antunovog Pozza rođeno je u intervalu od 10. studenog 1572. do 6. prosinca 1582. godine.¹¹ O visokim ekstremima svjedoči i slučaj dubrovačkog notara i sekretara Republike Bartolomea Guglielmovog de Sfondratis (oko 1420-oko 1504), plemića iz Cremona koji se nastanio u Dubrovniku i u dva braka s Dubrovkinjama Marušom Cotrugli (sestričnom Benedikta Kotrulja) i Magdalenom Pace imao čak 28 djece.¹² Vjerojatno je stopa nataliteta u to vrijeme premašivala 40‰, a ispod te razine pala je tijekom 17. stoljeća.

U Hrvatskoj je kroz čitavo 19. stoljeće stopa nataliteta premašivala 40‰ i tek je u prvom desetljeću 20. stoljeća pala ispod te razine. U dubrovačkim poljoprivrednim regijama kretala se između 35 i 40‰, dok je u gradu Dubrovniku bila niža, između 25 i 30‰.¹³

⁹ Nenad Vekarić i Božena Vranješ-Šoljan, »Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj.«, u: *Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj* (ur. Nenad Vekarić i Božena Vranješ-Šoljan). Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i Sveučilište u Dubrovniku, 2009: 59.

¹⁰ Z. Janeković, »Obiteljska knjiga Andrije Antojeva de Pozza (1569-1603).«: 485-497.

¹¹ *Privata*, sv. 10 (krivo nazvan *Amministrazione Niccolo e Maruscia de Gozze*), f. 10-11 a tergo. Na ovim podacima zahvaljujem Zdenki Janeković-Römer.

¹² *Vlajkijeva genealogija Antunina*, Arhiv Čingrija, sv. 2 (Državni arhiv u Dubrovniku).

¹³ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 123, 126; S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*: 76.

Stopa nataliteta u gradu Dubrovniku kretala se u 17. i 18. stoljeću između 29 i 33%.¹⁴ U plemićkom staležu,¹⁵ u prva dva desetljeća 18. stoljeća držala se na razini od 30%, a potom je, u trećem desetljeću naglo pala ispod 23% i nastavila s padom do kraja stoljeća, kada se spustila ispod 14%. “Boom” generacija u osmom desetljeću (22%) jedino je odstupanje od padajuće krivulje u 18. stoljeću. Razlaz linije nataliteta dubrovačke vlastele i dubrovačkog puka u trećem desetljeću 18. stoljeća vjerojatno je rezultat tranzicijskog procesa, koji je u plemićkom staležu ranije došao u završnu fazu padajućeg nataliteta.

Mortalitet dubrovačkog plemićkog staleža

Vrhove krivulje mortaliteta posredno saznajemo iz drugih vrela: godine 1348, 1363, 1482. i 1527. razlog je bila epidemija kuge, 1667. potres. Indikativan prikaz linije mortaliteta od 1440. do 1808. godine pruža i analiza smrtnosti dubrovačkih knezova (grafikon 1¹⁶), ali uzorak je nedovoljno reprezentativan da bi se pomoću njega odredila visina stope mortaliteta.

Stopa mortaliteta stanovništva u Dubrovniku u jednom odsječku 17. stoljeća (1638/46) iznosila je 28,4%, od 1691. do 1756. godine 25,7%, a od 1757. do 1810. godine 28,7%.¹⁷ U vlasteoskom krugu, međutim, ta je stopa bila znatno niža: ni u jednom desetljeću nije premašila 23%, već je u četvrtom desetljeću pala ispod razine od 20% i do kraja se stoljeća spustila na tek nešto više od 13%. Samo je u osmom desetljeću stopa mortaliteta “iskočila” (22,06%), ali razlog nije bila neka epidemija, već povećana stopa nataliteta, koji je također u tom desetljeću “iskočio”, pa je zbog povećanog broja male djece udio dječjeg mortaliteta utjecao i na rast opće stope smrtnosti. Tako je u vlasteoskom krugu tranzicija mortaliteta bila završena već krajem 18. stoljeća, što nije bio slučaj

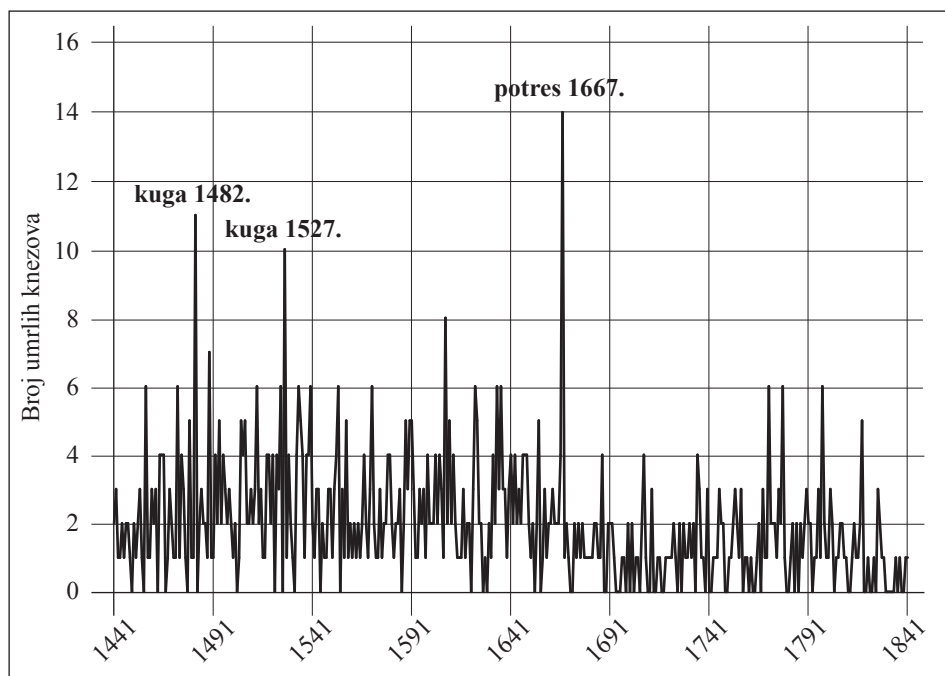
¹⁴ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*: 76.

¹⁵ Krivošić je pokušao izračunati i opću stopu nataliteta plemićkog staleža, ali je vjerojatno koristio krive parametre (možda nije točno detektirao tko sve pripada plemićima ili je krivo procijenio njihov ukupni broj), pa je taj izračun daleko od realnosti. Tako je po Krivošiću stopa nataliteta u plemićkom staležu od 1642. do 1650. bila 14%, od 1659. do 1677. 15%, od 1678. do 1756. 15,6%, od 1757. do 1810. 10%, te od 1811. do 1857. 6,5% (S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*: 76).

¹⁶ Tablicu s podacima na godišnjoj razini, vidi u: Nenad Vekarić, *Dubrovačka vlastela*, knjiga 1: *Korijeni, struktura i kretanje vlasteoskih rodova kroz stoljeća*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011: tablica 18.

¹⁷ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*: 80.

Grafikon 1. Smrtnost dubrovačkih knezova (1441-1841)

Izvor: *Indice magistrature ed officiali nunc Specchio del Maggior Consiglio dictum*, ser. 21.1. (*Manuali pratici del cancelliere*, Leggi e istruzioni) (Državni arhiv Dubrovnik); genealogije dubrovačkih vlasteoskih rodova

u dubrovačkom puku: u gradu Dubrovniku je od 1811. do 1857. godine stopa mortaliteta iznosila 22,8%, u dubrovačkim pomorskim regijama 16,7% (1831-1869), a u poljoprivrednim regijama 24,5%.¹⁸ U ostalim dijelovima Hrvatske tranzicija još nije bila ni započela, a stopa smrtnosti kretala se od 36,2 do 40,7%. U Europi je, pak, bilo slično kao i u Dubrovniku: u Danskoj se od 1810. do 1850. godine stopa mortaliteta kretala od 20,1 do 26,8%, u Francuskoj od 23,5, do 25,9% Švedskoj od 20,6 do 33,1%, u SAD od 20 do 24%.¹⁹

¹⁸ Prihvaćanje novih higijensko-sanitarnih i medicinskih standarda, čini se, najbrže se odvijalo u pomorski orijentiranim područjima. No ipak treba biti oprezan sa zaključcima. U pomorski orijentiranim područjima mogla bi se očekivati manja stopa mortaliteta zbog manje stope nataliteta (dugotrajna odsutnost pomoraca) i "skrivenog" mortaliteta - poginulih pomoraca koji su ostali nezabilježeni u matičnim knjigama.

¹⁹ J. Gelo, *Demografske promjene u Hrvatskoj*: 252, S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*: 80.

Demografska tranzicija u vlasteoskom krugu

Stope mortaliteta i nataliteta potvrđuju da je u vlasteoskom krugu proces demografske tranzicije već u 18. stoljeću ušao u završnu fazu. Ni u jednom desetljeću 18. stoljeća stopa mortaliteta nije dosegla 23%. Znači da je tranzicija mortaliteta započela ranije, u 17. stoljeću, a u 18. je ušla u završnu fazu. Štoviše, već u trećem desetljeću 18. stoljeća drastično je pao i natalitet, pa je već tada nastupilo razdoblje nultog prirasta. Od trećeg desetljeća do kraja stoljeća prirodni prirast ili pad u vlasteoskom se krugu kretao u rasponu manjem od 3%. U stvarnosti se radilo o laganom prirodnom padu, jer u mortalitetu nisu bila iskazana vlastela u samostanima (u najvećem broju vladike) (tablice 1-2, grafikoni 2-4).²⁰

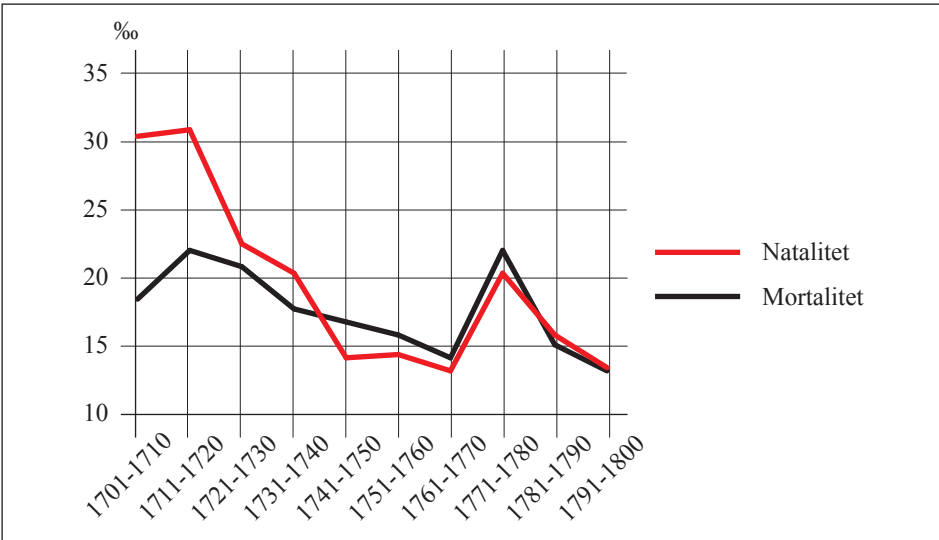
Tablica 1. Prirodni prirast dubrovačke vlastele u 18. stoljeću

Godina	Procjena broja vlastele sredinom razdoblja	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirast (pad)	Broj vjenčanih	Prosječna godišnja stopa nataliteta	Prosječna godišnja stopa mortaliteta	Prosječna godišnja stopa prirodnog prirasta	Prosječni godišnji migracijski saldo	Prosječna godišnja stopa nupcijaliteta
<i>Ukupno</i>	434	816	735	81	164	19,57	17,63	1,94	-2	4,34
1701-1710	417	127	77	50	27	30,46	18,47	11,99	-7	6,47
1711-1720	410	129	92	37	15	30,94	22,06	8,87	-4	3,66
1721-1730	404	94	87	7	16	22,54	20,86	1,68	-1	3,96
1731-1740	398	85	74	11	7	20,38	17,75	2,64	-2	1,76
1741-1750	391	59	70	-11	9	14,15	16,79	(2,64)	0	2,30
1751-1760	381	60	66	-6	22	14,39	15,83	(1,44)	0	5,77
1761-1770	366	55	59	-4	26	13,19	14,15	(0,96)	-1	7,10
1771-1780	351	85	92	-7	20	20,38	22,06	(1,68)	-1	5,70
1781-1790	336	66	63	3	11	15,83	15,11	0,72	-2	3,27
1791-1800	321	56	55	1	11	13,43	13,19	0,24	-2	3,43

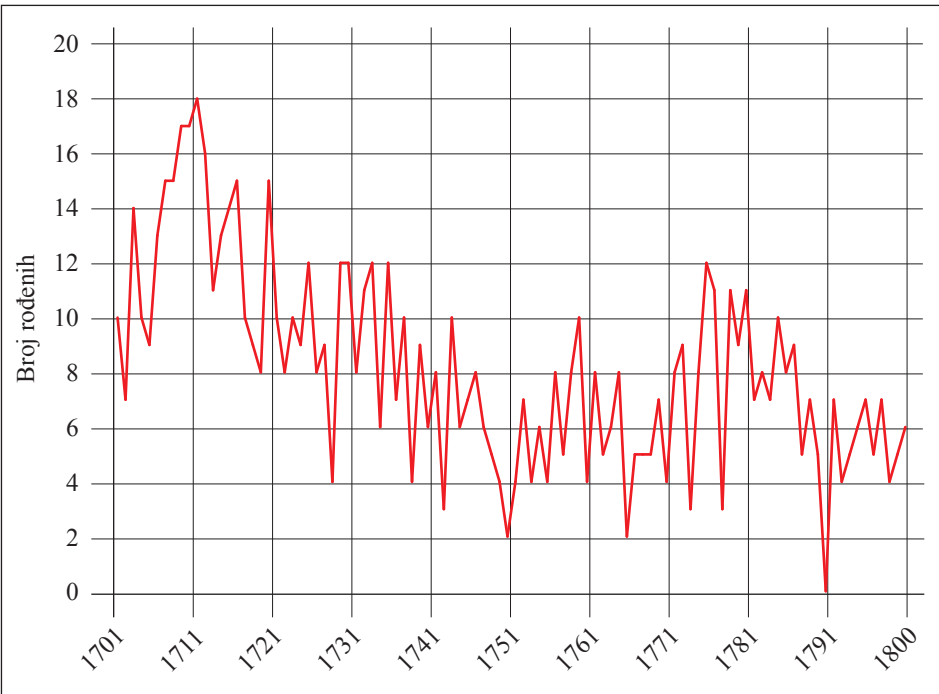
Izvor za tablice 1-6 i grafikone 2-8: Genealogije dubrovačkih vlasteoskih rodova

²⁰ U strukturi umrlih opaža se manjak žena. U prvoj polovici 18. stoljeća umrlo je 60 žena manje nego muškaraca (230-170); u drugoj polovici 18. stoljeća 79 žena manje (207-128). Zbog toga se u gotovo svim desetljećima 18. stoljeća iskazuje negativan migracijski saldo (prosječno dvije osobe godišnje). Riječ je u najvećem broju o vladikama koje su pošle u samostan (najčešće neki dubrovački), a umrle redovnice nisu se registrirale u matičnim knjigama. Slično je bilo i s muškim redovnicima, no njihov je broj bio manji.

Grafikon 2. Stope nataliteta i mortaliteta u vlasteoskom krugu u 18. stoljeću po desetgodištima

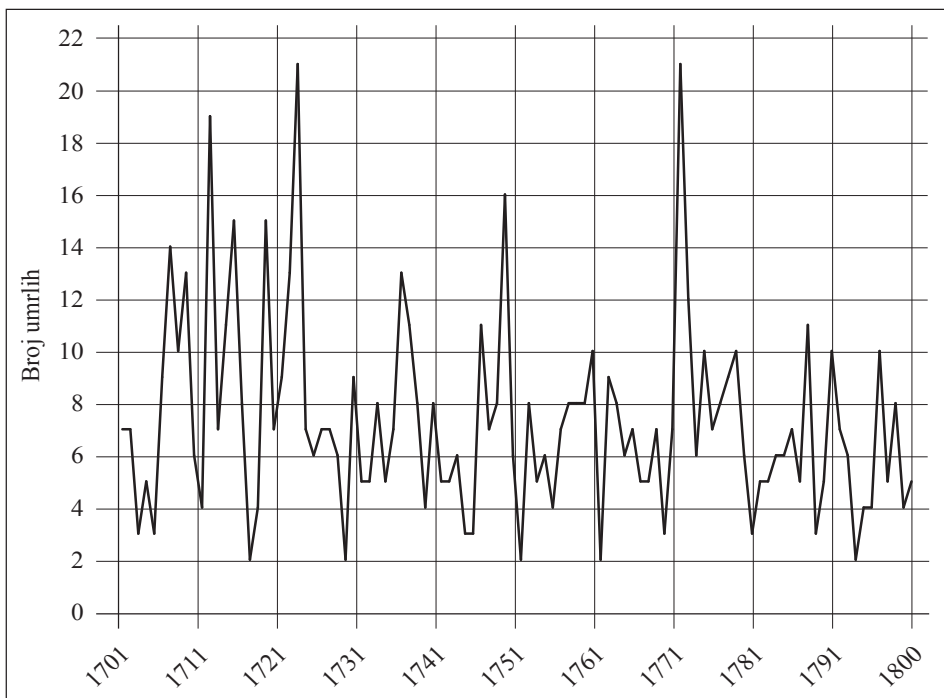
Grafikon 3. Broj rođene vlastele u 18. stoljeću

Tablica 2. Rođena, umrla i vjenčana vlastela u 18. stoljeću po desetgodištima

Godina	Rođeni			Umrli			Vjenčani
	Ukupno	Muški	Žene	Ukupno	Muški	Žene	Ukupno
1701-1800	816	406	410	735	437	298	164
1701-1750	494	247	247	400	230	170	74
1751-1800	322	159	163	335	207	128	90
1701-1710	127	66	61	77	45	32	27
1711-1720	129	75	54	92	50	42	15
1721-1730	94	38	56	87	46	41	16
1731-1740	85	36	49	74	52	22	7
1741-1750	59	32	27	70	37	33	9
1751-1760	60	23	37	66	39	27	22
1761-1770	55	28	27	59	39	20	26
1771-1780	85	44	41	92	62	30	20
1781-1790	66	31	35	63	33	30	11
1791-1800	56	33	23	55	34	21	11

Grafikon 4. Broj umrle vlastele u 18. stoljeću

I drugi demografski pokazatelji potvrđuju završnu fazu demografske tranzicije u vlasteoskom krugu. Već u prvoj polovici 18. stoljeća dobna struktura umrlih pokazuje značajke tranzicijskog procesa. Udio umrle dojenčadi iznosio je 19%, a udio umrle dojenčadi i male djece (do 4 godine starosti) zajedno bio je manji od 34%. U ostaloj populaciji Dubrovnika i Hrvatske ta razina nije bila dostignuta ni 100 godina kasnije.²¹ U drugoj polovici 18. stoljeća dječji mortalitet drastično je pao: udio umrle dojenčadi pao je ispod 10%, a umrle dojenčadi i male djece zajedno ispod 20%. Produljio se i životni vijek: od onih koji su preživjeli četvrtu godinu života, u prvoj polovici 18. stoljeća najviše je umrlo u dobi od 70-74 godine; u drugoj polovici 18. stoljeća u dobi od 75 do 79 godina (grafikon 5). U prvoj polovici 18. stoljeća 6% umrlih imalo je u trenutku smrti 80 i više godina; u drugoj polovici 18. stoljeća 15% (tablica 3). Rast životne dobi iskazuje i dobna struktura vlasteoske populacije. Godine 1700. prosječna starost dubrovačke vlastele iznosila je 28,35 godina, a do 1750. narasla je na 34,93 i na toj se razini držala sve do kraja stoljeća, pa i nakon pada Republike (tablice 4-6, grafikoni 6-8).

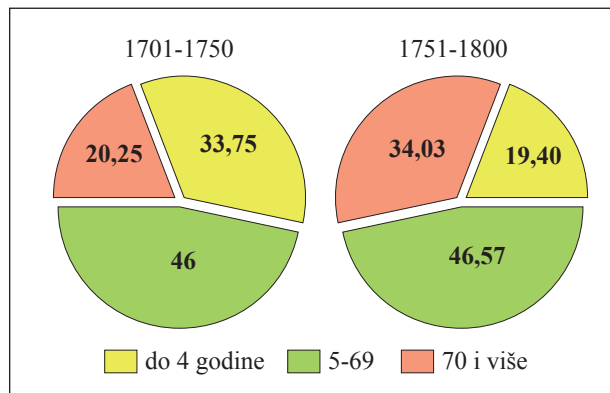
Zaključak

Analiza prirodnog kretanja u vlasteoskom krugu pokazuje da je proces demografske tranzicije u elitnom dijelu dubrovačkog stanovništva započeo tranzicijom mortaliteta već u 17. stoljeću. U trećem desetljeću 18. stoljeća počela je završna faza procesa, tranzicija nataliteta, a sredinom 18. stoljeća proces je već bio završen. U prvoj polovici 18. stoljeća prosječna starost vlastele narasla je za više od 6 godina. Proces demografske tranzicije u toj je društvenoj skupini završio u vrijeme kada je u ostalim slojevima dubrovačke populacije tek započeo.

Osim što slikovito pokazuje moć dubrovačkog plemstva, tijek procesa demografske tranzicije u toj dubrovačkoj društvenoj skupini pruža i jasnu pozitivnu korelaciju između ekonomske moći (visokog standarda) i pozitivnih demografskih kretanja, otkriva da su uzroci procesa demografske tranzicije (napredak znanosti i medicine) bili na djelu barem jedno stoljeće ranije nego što se dosad mislilo. Brzina apsorpcije novih dostignuća u široj je populaciju bila spora: na razini cijele dubrovačke populacije kasnila je cijelo stoljeće u odnosu na elitni dio, a na razini šire, hrvatske populacije, kašnjenje procesa protegnulo se i na puna dva stoljeća.

²¹ N. Vekarić i B. Vranješ-Šoljan, »Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj.«: 33-37.

Grafikon 5. Udio dobnih kontingenata umrlih u vlasteoskom krugu u prvoj i drugoj polovici 18. stoljeća

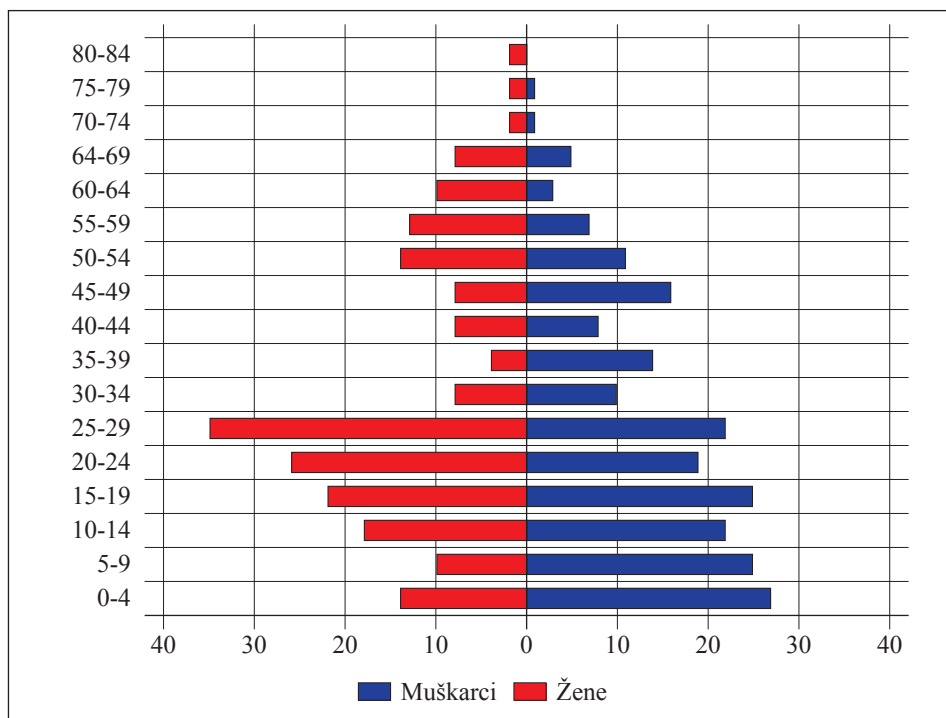
Tablica 3. Dob umrlih u vlasteoskom krugu u prvoj i drugoj polovici 18. stoljeća

Dob	Razdoblje											
	1701-1750.						1751-1800.					
	Broj umrlih			Struktura (%)			Broj umrlih			Struktura (%)		
	Muški	Ženske	Ukupno	Muški	Ženske	Ukupno	Muški	Ženske	Ukupno	Muški	Ženske	Ukupno
<i>Ukupno</i>	230	170	400	100	100	100	207	128	335	100	100	100
0-23 sata	4	6	10	1.74	3.53	2.50	4	3	7	1.93	2.34	2.09
1-6 dana	4	2	6	1.74	1.18	1.50	5	2	7	2.42	1.56	2.09
7-29 dana	8	4	12	3.48	2.35	3.00	5	3	8	2.42	2.34	2.39
1-11 mjeseci	28	20	48	12.17	11.76	12.00	4	6	10	1.93	4.69	2.99
0-11 mjeseci	44	32	76	19.13	18.82	19.00	18	14	32	8.70	10.94	9.55
1-4	31	28	59	13.48	16.47	14.75	23	10	33	11.11	7.81	9.85
5-9	12	4	16	5.22	2.35	4.00	5	7	12	2.42	5.47	3.58
10-14	1		1	0.43	0.00	0.25	1		1	0.48	0.00	0.30
15-19	6	3	9	2.61	1.76	2.25	1	3	4	0.48	2.34	1.19
20-24	3	3	6	1.30	1.76	1.50	3	5	8	1.45	3.91	2.39
25-29	6	1	7	2.61	0.59	1.75	3	5	8	1.45	3.91	2.39
30-34	8	6	14	3.48	3.53	3.50	4	1	5	1.93	0.78	1.49
35-39	7	4	11	3.04	2.35	2.75	3	4	7	1.45	3.13	2.09
40-44	10	11	21	4.35	6.47	5.25	4	4	8	1.93	3.13	2.39
45-49	9	5	14	3.91	2.94	3.50	7	3	10	3.38	2.34	2.99
50-54	14	8	22	6.09	4.71	5.50	10	3	13	4.83	2.34	3.88
55-59	8	3	11	3.48	1.76	2.75	15	8	23	7.25	6.25	6.87
60-64	17	7	24	7.39	4.12	6.00	14	10	24	6.76	7.81	7.16
65-69	18	10	28	7.83	5.88	7.00	25	6	31	12.08	4.69	9.25
70-74	19	14	33	8.26	8.24	8.25	22	10	32	10.63	7.81	9.55
75-79	6	18	24	2.61	10.59	6.00	22	12	34	10.63	9.38	10.15
80-84	5	8	13	2.17	4.71	3.25	16	12	28	7.73	9.38	8.36
85-89	6	1	7	2.61	0.59	1.75	10	6	16	4.83	4.69	4.78
90-94		4	4	0.00	2.35	1.00	1	3	4	0.48	2.34	1.19
95-99			0	0.00	0.00	0.00		2	2	0.00	1.56	0.60

Tablica 4. Dobna i spolna struktura dubrovačke vlastele 1700. godine

Dob	Broj stanovnika			Spolna struktura (%)			Dobna struktura (%)		
	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene
<i>Ukupno</i>	420	216	204	100	51,43	48,57	100	100	100
0-4	41	27	14	100	65,85	34,15	9,76	12,50	6,86
5-9	35	25	10	100	71,43	28,57	8,33	11,57	4,90
10-14	40	22	18	100	55,00	45,00	9,52	10,19	8,82
15-19	47	25	22	100	53,19	46,81	11,19	11,57	10,78
20-24	45	19	26	100	42,22	57,78	10,71	8,80	12,75
25-29	57	22	35	100	38,60	61,40	13,57	10,19	17,16
30-34	18	10	8	100	55,56	44,44	4,29	4,63	3,92
35-39	18	14	4	100	77,78	22,22	4,29	6,48	1,96
40-44	16	8	8	100	50,00	50,00	3,81	3,70	3,92
45-49	24	16	8	100	66,67	33,33	5,71	7,41	3,92
50-54	25	11	14	100	44,00	56,00	5,95	5,09	6,86
55-59	20	7	13	100	35,00	65,00	4,76	3,24	6,37
60-64	13	3	10	100	23,08	76,92	3,10	1,39	4,90
65-69	13	5	8	100	38,46	61,54	3,10	2,31	3,92
70-74	3	1	2	100	33,33	66,67	0,71	0,46	0,98
75-79	3	1	2	100	33,33	66,67	0,71	0,46	0,98
80-84	2		2	100	0,00	100,00	0,48	0,00	0,98
Prosječna starost	28,35	25,45	31,41						

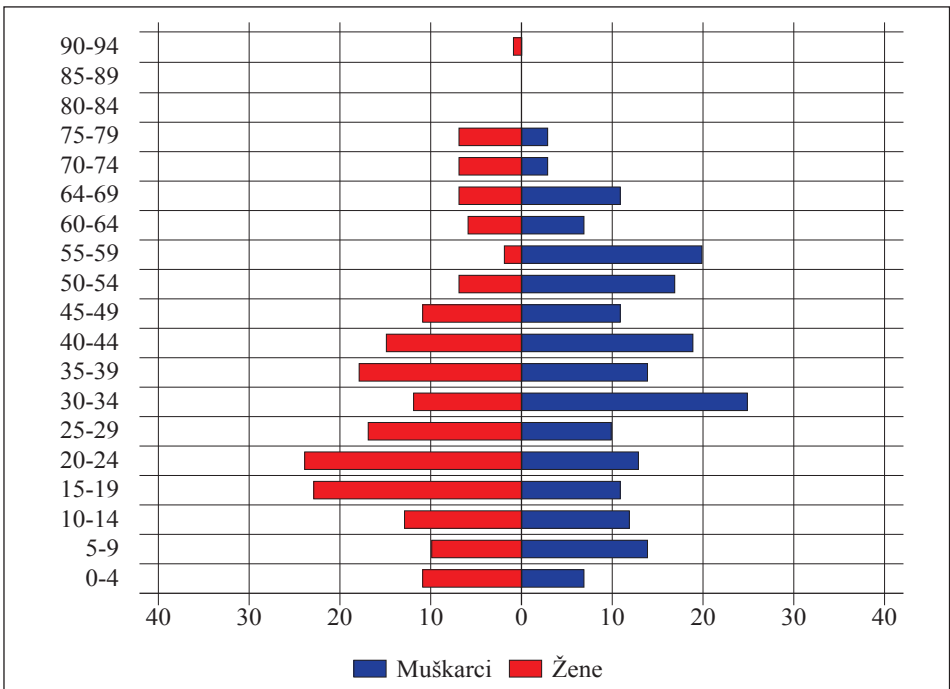
Grafikon 6. Dobna i spolna struktura dubrovačke vlastele 1700. godine

Tablica 5. Dobna i spolna struktura dubrovačke vlastele 1750. godine

Dob	Broj stanovnika			Spolna struktura (%)			Dobna struktura (%)		
	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene
Ukupno	388	197	191	100	50,77	49,23	100	100	100
0-4	18	7	11	100	38,89	61,11	4,64	3,55	5,76
5-9	24	14	10	100	58,33	41,67	6,19	7,11	5,24
10-14	25	12	13	100	48,00	52,00	6,44	6,09	6,81
15-19	34	11	23	100	32,35	67,65	8,76	5,58	12,04
20-24	37	13	24	100	35,14	64,86	9,54	6,60	12,57
25-29	27	10	17	100	37,04	62,96	6,96	5,08	8,90
30-34	37	25	12	100	67,57	32,43	9,54	12,69	6,28
35-39	32	14	18	100	43,75	56,25	8,25	7,11	9,42
40-44	34	19	15	100	55,88	44,12	8,76	9,64	7,85
45-49	22	11	11	100	50,00	50,00	5,67	5,58	5,76
50-54	24	17	7	100	70,83	29,17	6,19	8,63	3,66
55-59	22	20	2	100	90,91	9,09	5,67	10,15	1,05
60-64	13	7	6	100	53,85	46,15	3,35	3,55	3,14
65-69	18	11	7	100	61,11	38,89	4,64	5,58	3,66
70-74	10	3	7	100	30,00	70,00	2,58	1,52	3,66
75-79	10	3	7	100	30,00	70,00	2,58	1,52	3,66
80-84	0			100	-	-	0,00	0,00	0,00
85-89	0			100	-	-	0,00	0,00	0,00
90-94	1		1	100	0,00	100,00	0,26	0,00	0,52
Prosječna starost	34,93	36,92	32,86						

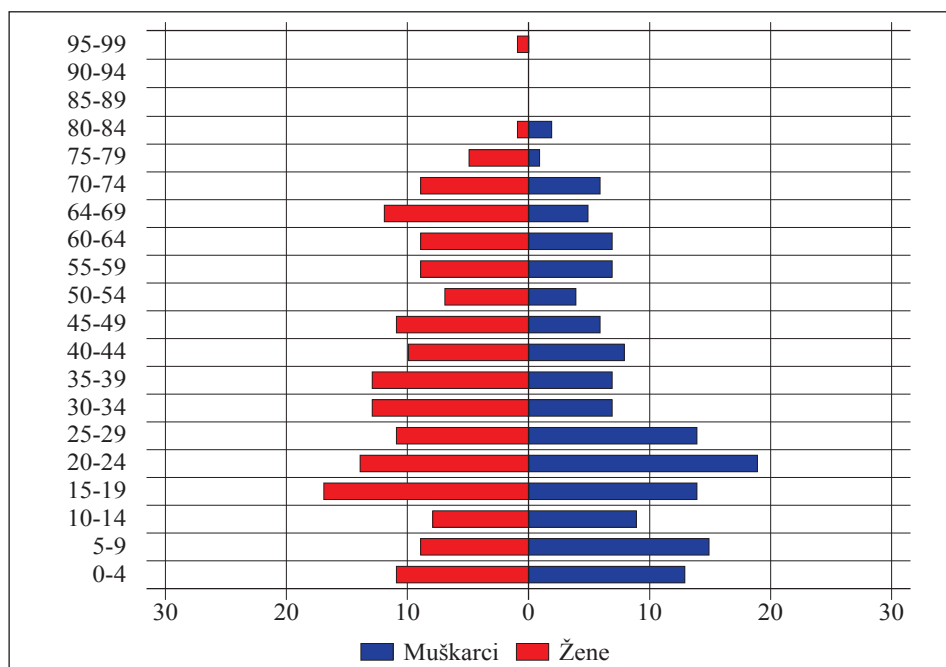
Grafikon 7. Dobna i spolna struktura dubrovačke vlastele 1750. godine

Tablica 6. Dobna i spolna struktura dubrovačke vlastele 1800. godine

Dob	Broj stanovnika			Spolna struktura (%)			Dobna struktura (%)		
	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene
Ukupno	314	144	170	100	45,86	54,14	100	100	100
0-4	24	13	11	100	54,17	45,83	7,64	9,03	6,47
5-9	24	15	9	100	62,50	37,50	7,64	10,42	5,29
10-14	17	9	8	100	52,94	47,06	5,41	6,25	4,71
15-19	31	14	17	100	45,16	54,84	9,87	9,72	10,00
20-24	33	19	14	100	57,58	42,42	10,51	13,19	8,24
25-29	25	14	11	100	56,00	44,00	7,96	9,72	6,47
30-34	20	7	13	100	35,00	65,00	6,37	4,86	7,65
35-39	20	7	13	100	35,00	65,00	6,37	4,86	7,65
40-44	18	8	10	100	44,44	55,56	5,73	5,56	5,88
45-49	17	6	11	100	35,29	64,71	5,41	4,17	6,47
50-54	11	4	7	100	36,36	63,64	3,50	2,78	4,12
55-59	16	7	9	100	43,75	56,25	5,10	4,86	5,29
60-64	16	7	9	100	43,75	56,25	5,10	4,86	5,29
65-69	17	5	12	100	29,41	70,59	5,41	3,47	7,06
70-74	15	6	9	100	40,00	60,00	4,78	4,17	5,29
75-79	6	1	5	100	16,67	83,33	1,91	0,69	2,94
80-84	3	2	1	100	66,67	33,33	0,96	1,39	0,59
85-89	0			100	-	-	0,00	0,00	0,00
90-94	0			100	-	-	0,00	0,00	0,00
95-99	1		1	100	0,00	100,00	0,32	0,00	0,59
Prosječna starost	34,34	30,72	37,41						

Grafikon 8. Dobna i spolna struktura dubrovačke vlastele 1800. godine

THE IMPACT OF SOCIAL STATUS ON DEMOGRAPHIC MOVEMENTS: RAGUSAN NOBILITY AND THE PROCESS OF DEMOGRAPHIC TRANSITION

NENAD VEKARIĆ

Summary

The analysis of natural movement within the noble circle shows that the process of demographic transition of the elite ranks of the Dubrovnik population started with the mortality transition as early as the seventeenth century. The third decade of the eighteenth century witnessed the closing phase of the process, natality transition, and by the middle of the eighteenth century the process was already completed. In the first half of the eighteenth century the average age of the nobility increased by more than six years. The process of demographic transition in this social group ended by the time it started in the other contingents of the Dubrovnik population.

The course of the process of demographic transition within that Ragusan social group indicates a clear positive correlation between economic power (high living standard) and positive demographic movements, revealing that the causes of the process of demographic transition (development of science and medicine) had been at work at least a century earlier than generally assumed until now. The speed with which the broader population absorbed the new achievements was slow: on the overall level of the Dubrovnik population it lagged behind the elite rank a whole century, while on the broader Croatian level a time lag of two centuries has been observed.

